

Lukács György halálára

Várhattuk? Mégsem gondoltunk a búcsúzásra. Életében vált korjelzővé és maradandóvá, úgy számoltunk vele, mint aki túlél minket, mozgásainkat és változásainkat. Lényegét a Panteonba helyezett koporsó fölött Déry Tibor így adta meg: „... így és ezért volt kommunista: gondolkodott, s amit kigondolt: azt meg is akarta valósítani. Napszámosa volt saját bölcséletének. Cselekvő filozófus volt.“

Élete és munkássága — átölelve e századot — oly sokszorosan kapcsolódott egybe politikával és filozófiával, társadalomtudománnyal és esztétikával, hogy újabb nemzedékek és teljes életek odaadásával lesz csak teljesen kielemezhető és megmagyarázható. Reá is áll az, amit Leninkönyvében írt s tavaly közlésre nekünk még kefelenyomatban elküldött: „A leninizmus a konkrét, nem szemantikus, nem mechanikus, tisztán a gyakorlatra irányuló gondolkodás eddigi legmagasabb foka.“ Lukács György az értelmi eksztázis tetőpontjain sem elidegenedően spekulatív, hanem mindig és újra — ha a kísérletezés kockázatával, tévedéseivel is — a valóság, a tények, a tennivalók, a konkrét vállalások felé hajlik vissza: a szép és nemes, az emberi eszmekör következetes leninistája.

Mély barátságot kötött a nála fiatalabb a kommün napjaiban oldalára álló Gaál Gáborral, s e barátság szerepet játszott abban, hogy írásai mindig eltaláltak a Korunkhoz. Hivatkozott is erre a régi szála 1971. április 28-án kelt utolsó levelében, melyben — kérdéseinkre — egy nyugati lapnak adott interjúját nem autorizálja, de hozzát teszi: „Az elutasítás természetesen csak erre az interjúra vonatkozik, és semmiben sem érinti azt a jó baráti kapcsolatot, mely engem régtől fogva a Korunkhoz fűz.“

Sok dialógus, még több polémia után Lukács Györgyöt magáénak érzi a kommunista intellektualitás: immár bennünk él szenvedélyes, új s újabb megfogalmazásokat kereső dialektikája. Hivatásunknak teszünk eleget, amikor — a román szellemi élettel szerves összhangban — vállaljuk Lukács György eszméinek rendszeres beillesztését folyóiratunk programjába.

KORUNK

Béke és humánium oszthatatlan

Nem mindenki hitte el 1948-ban, hogy a béke védelmére egybehívott első nemzetközi értekezlet (a mi Gaál Gáborunk is ott volt akkor Boroszlóban) történelmi erejű tömegmozgalom elindítója lesz. Dogmatikusok számára ez mozgalmi mellékág és alkalmi tüntetés, pacifista polgárok álcázott baloldali manővert sejtettek benne, pedig a békemozgalom hamarosan mint az emberiség szava vágott bele a világ alakulásába. Az imperialisták szovjetellenes hídegháborújával szemben látszólag mit is jelenthetett az egyszerű név-alátírás, de gondoljuk meg, hogy Frédéric Joliot-Curie Nobel-díjas atomfizikus békeharcos felhívására 500 millió ember válaszolt. Az atomfegyvereket ugyan nem tiltották el, s amikor a varsói békevédelmi kongresszus felszólította a világ parlamentjeit, hogy hozzanak törvényt a béke biztosítására, a Szovjetunió és a népi demokráciákon kívül ennek sem volt még fogantatja. De lám, amikor 1951-ben már 600 millió békeharcos követelt békeegyezményt, s a mozgalom vezető szerveként létrehozott Béke-Világtanács a koreai és vietnami háborúk megszüntetését sürgette, ez a tömegfellépés jelentős mértékben hozzájárult a nagyhatalmak tárgyalásaihoz s magához a távol-keleti békéhez (ha Vietnamban csak egy időre is). Azóta gesztusokon és számokon túl a tények beszélnek egyre merészebben, diákok hősi harcával, hatalmas „békemenetek”-kel, legutóbb a washingtoni háborúellenes megmozdulással igazolva a békemozgalom cselekvő történelmiségét.

Ma, amikor a távközlési eszközök közel hozzák egymáshoz a Föld minden lakóját, neveléséges volna alábecsülni — a békeharcos Fábry Zoltán szavával élve — „a gondolat igazát”. Az emberiség egyre kevésbé vezethető félre, s egyre jobban érti meg a dolgok logikáját. Az emberiség gondolkodik, s ha békéről van szó, vagyis egy harmadik — az emberiséget nukleáris katasztrófával fenyegető — világháború s minden helyi háború elhárításáról, akkor a szocialista világ, a proletármozgalmak s az elnyomott népek szabadságharcjai nem maradnak többé magukra, hanem találkoznak az egész jóhiszemű emberiséggel. Az osztályharc és a nemzeti szabadságharcok eredendő humánuma a békeharcban egybeforr társadalmi, nemzeti, vallási és világnézeti különbség nélkül minden őszintén emberi felelősségvállalással. Hol vannak már a lekicsinyelő szükkeblűségek és aggályok! A békemozgalom a béke hatalmi tényezői mellett felsorakozott világerő.

Megvan ennek a maga társadalomtudományi magyarázata. A tömegek béke-megfogalmazása és béke-törekvése régen nem azonos a hajdan volt kiliasztikus elvágókozásokkal, utópisták örökbéke-spekulációjával, nazarénusok

csökönys önfeláldozásával, szalonpacifisták tehetetlenségével. A békeharcos emberiség előtt kétségtelemné vált, hogy a békét a szocialista világ védi, s konkrétan lelepleződött a háborús agresszor is monopolkapitalisták új gyarmatosító törekvései képében. A békeharc így nem fedezetlen, s nem is vész el általánosságba: van, kiben bízunk, s van, ki ellen fellépünk minden valamikor volt és bármikor a jövőben megvalósítható emberi érték javára. Tudja ezt nemcsak a kontinentális biztonsági konferencia mellett szót emelő európai, hanem a vietnami háború ellen tüntető amerikai, a népfontra szavazó chilei kecsua, a hazájából elüldözött palesztinai arab vagy az intervenciót visszautasító kambodzsai khmer. Az antiimperializmus oszthatatlan, mint maga a humánus.

A Béke-Világtanács s a vele, körülötte dagadó-áradó békemozgalom nyilvánvalóan sokféle csoportosulást, erőt, szerkezetiséget, irányzatot tömörít. A szocialista világ népi haderőkre támaszkodó békeakarata itt olyan szövetségekkel osztozik a háború kiküszöbölésére irányuló törekvésben, mint amilyen a kereszténység és a buddhizmus hagyományos szeretethirdetése vagy különböző, egyáltalán nem forradalmi reformerek az emberiséget a végpusztulástól óvó békevágya. Döntő számukra az erkölcsi magatartás bármely hódító törekvéssel, fegyveres gyarmati területszerzéssel, népiértó kegyetlenséggel szemben. Akárcsak annak idején a szintén sokféle tényezőből összeforrott antifasiszta népfront, úgy ma ez a békemozgalom sem alkalmi taktikázás, hanem mélyen a marxizmus—leninizmus lényegéből fakad, ezért lettek a kommunisták mindenütt az egyetemes békeharc következetes és áldozatos szószólói.

Mit akar a békemozgalom? Kontaktusokat, okos tárgyalásokat, békés megoldások keresését mindenütt, ahol fegyverek szólnak, fegyverek fenyegetnek. Olyan logika ez, mely ma már minden gondolkodó ember sajátja, ellentétben azokkal a klikk-érdekeltségekkel, melyek a monopoltöke sajátos öntörvénye szerint elvesztik minden emberi felelősségüket egy-egy dilemma, politikai konfliktus, drámai helyzet előtt. A békemozgalom egymaga nem változtathat meg társadalmakat, s így nem szüntetheti meg az agressziók társadalmi eredetét, de a tömegekben ébren tarthatja a felelősséget az emberiség legfőbb érdeke iránt, mégpedig nem anarchikus egyedi formában, kis mocsanásokkal, külsőségekkel vagy akár öngyilkos tüntetésekkel az elidegenedés hőfokán, hanem mindig a közösség mozgóztatásának, a nagyméretű akcióknak, a nyílt leleplezéseknek, százazrek és milliók egymásratalálásának a háborús erőket lefékező jelentőségével. Közügy és gondolatosság nem szakad itt el egymástól, a béke védelme össznépi rákérdezés és válaszadás, politikum és egészséges emberi fantázia reális egysége.

Mindez hazai viszonylatban pártbeliek és pártunkívüliek következetes szocialista hazafiságában jelentkeznek. Nicolae Ceausescu elvtárs pártunk félszázados jubileumán megkongatta lelkiismeretünk minden harangját, amikor kijelentette: „Ezen az ünnepélyes évfordulón ismét ki szeretném fejezni azt, hogy pártunknak és államunknak elhatározása a jövőben is teljes erővel küzdeni azoknak a feltételeknek a megteremtéséért, amelyek közepette a világ népei az egységben és együttműködésben, békében és biztonságban élhetnek és dolgozhatnak.“ Egyaránt jelenti ez a leszerelés követelését s a véleménycserék, nemzetközi kapcsolatok, együttműködések szorgalmazását, a problémák közös rendezését és a háborús módszerek elítélését. Szívünk-lelkünk rajta, hogy teljes erkölcsi odaadással álljunk kormányzatunk mögött, amikor az a béke oszthatatlanságának elvéből kiindulva munkálkodik a világ különböző övezeteiben

még meglévő tűzfészek kioltásában, cselekvően támogatva minden ezirányú törekvést. Pártunk főtítkárával egy emberként valljuk: „...az indoknai háború megszüntetésének biztos útja az, ha az Amerikai Egyesült Államok kivonja csapatait a világ e térségeiből, ily módon teljesíti a világ békeszerető közvéleményének, ennek keretében az amerikai népnek a követeléseit és tiszteletben tartja a vietnami, a laoszi és kambodzsai népeknek azt a jogát, hogy maguk döntsenek sorsukról.“

Antiimperialista békeharcunk figyelme érthető izgalommal fordul a Közéleket évek óta feszült kérdései felé is: földrajzilag és történelmileg közvetlenebbül érintenek. Mindnyájan, akik a proletár internacionalizmus alapján saját magyar, román, német nacionalistáink ellen küzdve elítéltük a zsidó nacionalizmust is s ugyanekkor származási különbség nélkül küzdöttünk az antiszemitizmus mint a dolgozók sorait megbontó fasiszta manőver ellen, melynek embertelensége a második világháború egyik legszörnyűbb fejezetét nyitotta meg, ma elfogulatlanul állunk szemben Izrael és az arab államok konfliktusával, egyaránt kívánva Izrael biztonságát s a megszállt arab területek felszabadulását, vagyis a két hagyományos magaskultúrát képviselő nemzet — az izraeli és az arab — békés együttélését. Ennek előfeltétele azonban nem lehet alkudozás és köntörfalazás tárgya. A Román Szocialista Köztársaság mint antiimperialista, békeharcos állam itt is következetesen együtt halad a világ népeivel, amikor a Biztonsági Tanáccsal egyértelműen az annexiós politika teljes felszámolása mellett foglal állást, s értékeli mindama lépéseket, melyeket az Egyesült Arab Köztársaság (az emberiség fejlődésének új történelmi alakzata) tett az övezet vitás kérdéseinek tárgyilagos rendezéséért. Állásfoglalásunk félreérthetetlen a palesztinai arabok sorsproblémájával kapcsolatban is: ezt elfogadható módon, a palesztinaiak nemzeti érdekeivel összhangban kell megoldani.

A béke tehát nemcsak elvont filozófiai fogalom, nem pusztán szociológiai tárgykör, objektív történelmi vagy irodalmi téma, nem is csupán jogelméleti vitapont, hanem konkrét következetességet követelő erkölcsi posztulátum, mely az emberiség legfontosabb ügyében minden egyént a tömegek sorába hív. A békeharc szocialista humánizmus nemzetiségi, hazafias és nemzetközi elkötelezettsége. Amikor a békéért állunk ki, magunkért is szólunk, mint ahogy értünk — a mi szabad fejlődésünkért, a román néppel közös államunk függetlenségéért és szuverenitásáért — is állást foglal mindenki a Föld kerekén, amikor az imperializmus békebontásai ellen sikraszáll.

Balogh Edgár

Ki tud róluk?

Mikor regényemben, jó néhány fejezet után a háború mozzanatához értem, azt hittem, végre pihenhetek egy keveset. Mert ugyan mi mutatkozhatott volna könnyebb feladatnak számomra, mint odavillantani az olvasó elé néhány véresen komor és meggyőző képet a második nagy világháborúról.

De kínos meglepődésemre ennek épp a fordítottja történt: egyik napról a másikra úgy elakadtam, mintha szétkuszált kéziratommal egy bombatölcsérbe zuhantam volna. Pedig tisztán láttam a hadak vonulását, még mindig hallot-

tam az ágyúk dörgését és a repülőgépek motorzaját a bizonytalan magasságból.

S mégis tehetetlen voltam.

Valahogy túl sokat tudtam a háborúról, s ugyanakkor túl keveset is. Az egyéni élmények sokasága azzal fenyegetett, hogy esetleg a fáktól nem látom majd meg az erdőt; s ugyanakkor nem tudtam áttekinteni, még országosan sem, a katasztrófa méreteit: azt a rombolást, amelyet anyagi javakban s a lelkekben végzett.

Az ábrázolásnak szinte alaptörvénye, hogy bizonyos mértékig el kell távolodnunk az élményektől ahhoz, hogy immár csak legsajátosabb jegyeikkel forduljanak felénk. Mert hogyan is lehetnének valamiben „nyakig” benne, s ugyanakkor messze is tőle: ez még fizikai értelemben is lehetetlen.

És íme, ami a második világháborút illeti, noha egy negyedszázad telt el azóta, az írás pillanataiban még nem ülepedett le bennem az emlékek füstje annyira, hogy mögüllük határozottan elém rajzolódjék mindaz, ami a fasiszta csizmák nyomában maradt.

Végül már azon is tündönni kezdtem: vajon nem az én szemléletem, látásmódom csököttségében van a baj? És a kérdésre mindjárt feleselően válaszolt egy másik hang: de hát mit tehetsz arról, hogy gyermekfővel élted át a véres zivatart, s hogy nemcsak emlékeidben őrzöd túl erősen és meghatározóan azokat a napokat, de a következményeket is mindmáig fájón látnod kell?

És ez sajnos igaz is. Hogy csak egyetlen példát említsek: alig pár nappal ezelőtt halt meg az a szegény tébolyodott asszony, aki félemeleti lakásából minduntalan utána hajolt a járókelőknek, akik mozgásban, ruházatban bombázáskor odaveszett családjának valamelyik tagjára emlékeztették, s bánatosan éneklő hangon mindjárt szölongatni is kezdte az elhunytakat, valahogy így: Elza, Tibi, Ibi, Béla, Anyu, Apu!

A vita azonban, amely bennem dúlt az érvek és ellenérvek ideiglenes győzelmével, még nem dőlt el, és egyre késleltetett a munkában. Mit tegyek hát, gondoltam: mégis válasszak ki néhány eredetibb élményt, vagy pedig a közismert tények, mondjuk, csattanósabb átfogalmazásával, beiktatásával próbáljam ábrázolni azt a szomorú, sötét korszakot?

Egy kiváló festőnkél láttam egy megvadult bivalyt, vérbenforgó szemekkel, s minden kísérő kommentár nélkül is felfogtam, hogy ez a kergült, pusztításra feszülő állat a háborús erőket szándékozik jelképezni; a festmény önmagában nagyon tetszett, és ma is tetszik, de valami hiányérzetem támadt, valahányszor reápillantottam. Ugy éreztem, hogy a forma konzervatívan hagyományos eszközei immár nem elégségesek egy elszabadult, korszerű hadigépezet iszonyatos erejének és fenyegető mivoltának érzékeltetésére. S ellentmondást láttam az előtérben dühöngő s vedlett bivalybika meg a háttérben egymásra borult rettentő vasbeton-hasábok apokaliptikus összevisszaságában.

S most már tudtam, hogy a háború pusztítását én sem fejezhetem ki egyikét egyéni élménnyel s annál kevésbé valami szimbolikus képpel, amely csak zavarná regényem lírai realizmusát. Hanem akkor mi a teendőm? Hogy egymásmellettségükben fejezzem ki a véres napok valóságát, látszólagos fölbomlottságukban, s ezen belül mégis a legszándékoltabb és legtudatosabb egységre törekvéssel.

Olyanszerűen, ahogy mondjuk a Guernica fejezi ki azt!

Igy rostáltam meg aztán a legszigorúbban egyéni élményeimet, hogy csak az egyszerűek, a legsajátosabbak maradjanak meg, s így vettem rá magam

arra a munkára, amelyet hosszú heteken át a legnagyobb szenvedéllyel végeztem: a korabeli sajtó vezércikkeinek, híryanagának és apróhirdetéseinek alapján olyan sajtómontázssal dúcoltam alá saját megfigyeléseimet, amely a háború kirobbanásának előestéjétől kezdve a békeszerződésig követte nyomon az időket s azok ellentmondásait, a fasiszta támadás szörnyűségét s annak álnokul és ellentmondásosan tükröződő természetét és okait. Így került egy kiabáló cím mellé, amely szerint senkinek sincs oka Hitlerben kételkedni, amikor fanatikus békevágyáról beszél, az a fikarcnyi, petittelt szedett hír, amely azt adja tudtára az olvasónak, hogy egy Bart nevű fiziológus gégetükrös vizsgálatokat végez hasbeszélőkön... S noha az én regényem javarészt kolozsvári környezetben játszódik, így került a háborús lapok közé önálló kis bevágásként a Váradí fiúk tízparancsolata az itthon maradt lányokhoz, amely a háborúnak már-már rejtett paródiája, s így kerültek be négy kis hasábon az eltűnt hadifoglyok után tudakozódó szülők, árvák, özvegyek fájdalmas szavai a Ki tud rólok? című rovatban, amely rendszeresen jelen volt a lapokban.

Ime, ki gondolta volna, hogy a háború nemcsak gyerekként, s nemcsak mint magánembernek okoz majd fájdalmat és keserűséget, de később az írás mesterségében is gondok elé állít majd engem... No de bár mindig csak ennyi gondom volna miatta...

Bálint Tibor

Victor Chereșteșiu emlékére

Vannak emberek, akik magatartásban és alkotásban rögzíteni tudják a körülöttük kavargó mozgást, a változó helyzeteket: akikben tisztán kialakul a sorskép. Ezek az emberek tovább élnek, holtuk után is kristályosodik mondandójuk, a bennük törvénné vált valóság igaz utólag is érvényesül.

Victor Chereșteșiu ez volt. Sorsképes ember.

A bomló Osztrák—Magyar Monarchia, az 1918-as forradalom, a kommün, a román nemzeti állam és a bojárssággal szembeszálló népmozgalmak, az új Román Kommunista Párt, a nemzetközi antifasizmus, a második világháború és a társadalmi felszabadulás, a szocialista építés sorjázó történelmi tablói egy minta-életpálya szabálya, erkölcse ütözik át: valaki mindenkor és mindenben az emberség logikáját képviseli...

Ha majd sor kerül Victor Chereșteșiu hagyatékának feldolgozására, munkásságának felmérésére, monográfiájának megírására, bizonyára ténszerűen is igazolódik mindaz, ami fenn a Házsongárdon, az új sírhant előtt emlékezésünkbe dobbant. Mindaz, ami benne és általa e táj alakulásának, románok,

magyarok, németek, zsidók egymásrautaltságának, az értelmiség őszinte népszolgálatának, a szocialista humánus gondolatrendszerének s annyi történelmi konfliktus közt a haladás érvényesülésének láncreakciója volt.

Mindig a legszükségesebbet fejezte ki, amennyire kifejezhette. Szótárait idővel felülmúlhatták, de az övéi idejében ott voltak, amikor égetően kellettek. A múlt század nemzetiségi kérdéseit, a körülöttük csoportosuló vitákat még nem zárták le, de harcban az egyoldalúságokkal, ő mindig itt és most rakta le a lehetséges hidakat. A munkásmozgalom hazai történetének nemcsak tanúja, hanem részese is volt, s egyben történelmi értelmezője. Meglátjuk, a jövő hogyan bontja majd tovább, miként érleli virágzásra anyagát. Félbemaradottságaiban erő rejlik: pályáját folytatni kell.

Munkatársunk volt, ritkán közléssel, annál több tanáccsal és hasznos véleményekkel. 1957-ben, új folyamunk elején, a román munkásmozgalom belső tisztulását a — kommunista útra való átlendülést — fejtegette tanulmányában. Utolsó írása kéziratban, Bem erdélyi szerepéről szól, történelmi számunkra szánta, augusztusra.

Minél tudatosabban haladunk tovább helyzeteink, mozgásaink, fejlődésünk értelmezésében, a sorskép-föltárásban annál inkább velünk marad.

KORUNK

Csohány Kálmán grafikája